

Πρακτικά Συνεδρίου του Δήμου Νέας Αγχιάλου [Καλοκαίρι 2006]

Ιστορία και Πολιτισμός του Ελληνισμού της Αγχιάλου

ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Επιμέλεια έκδοσης: Χαρίλαος Β. Μερτζάνης

Πρακτικά Συνεδρίου του Δήμου Νέας Αγχιάλου
Καλοκαίρι 2006

*Ιστορία και Πολιτισμός
του Εθνητισμού της Αγχιάλου*

Εκατό χρόνια από το Ολοκαύτωμα

Επιμέλεια έκδοσης: Χαρίλαος Β. Μερτζάνης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΥΡΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2008

Τίτλος βιβλίου: Ιστορία και Πολιτισμός του Ελληνισμού της Αγγιάλου
ISBN: 978-960-8187-25-2
Πρώτη έκδοση: Αθήνα, Οκτώβριος 2008
Διορθώσεις: Μιχάλης Κατσιμίτσας
Σελιδοποίηση: Περιγραφή
Εκτύπωση: Μητρόπολις Α.Ε. Γραφικές Τέχνες
© Copyright: Εκδόσεις Ευρασία, 2008

Απαγορεύεται οποιασδήποτε μορφής αντιγραφή ή αναπαραγωγή μερους ή όλου του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Εκδόσεις Ευρασία
Ομήρου 47, 10672 Αθήνα
Τηλ.: 210 3614968, Φαξ: 210 3613581
Email: info@eurasiabooks.gr
www.eurasiabooks.gr

Eurasia Publications
47 Omirou Street, 10672 Athens, Greece
Tel.: +30 210 3614968, Fax: +30 210 3613581
Email: info@eurasiabooks.gr
www.eurasiabooks.gr

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ηλίας Καραπατάκης
Δήμαρχος Νέας Αγχιάλου (πρόεδρος)

Παύλος Δημόπουλος
Αντιδήμαρχος Νέας Αγχιάλου (μέλος)

Αναστάσιος Παπαγεωργίου
Αντιδήμαρχος Νέας Αγχιάλου (μέλος)

Ιωάννης Χαροντάκης
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Ευθύμιος Τσάμης
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Αγγελική Μαγκλάρα
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Γεώργιος Δράγνες
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Σουλτάνα Τσουκαλά
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Ιωάννης Κίτσιος
Μέλος Δημοτικού Συμβουλίου (μέλος)

Χαρίλαος Μερτζάνης
Δημότης (μέλος)

Φωτεινή Ασδεράκη
Δημότης (μέλος)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Χαρίλαος Μερτζάνης	17
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ - ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (ΤΕΛΗ 19ου - ΑΡΧΕΣ 20ού αι.) Ξανθίππη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη	39
Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΑΓΧΙΑΛΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ Ευτέρπη Θεοκλίεβα-Στόιτσεβα	49
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΕΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ, 1888-1934 Γεώργιος Καζαμίας και Ξανθίππη Κοτζαγεώργη-Ζυμάρη.....	66
THRACIANS, GREEKS AND ROMANS IN ANCIENT ANCHIALO Diana Gergova	83
Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΣΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΤΥΠΟ Γεώργιος Γεωργής και Χριστίνα-Έβελυν Χριστοδουλίδου.....	98
ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΨΑΛΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης	107
ΤΟ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΟ ΤΟΥ ΚΛΗΔΟΝΑ ΣΤΗΝ (ΝΕΑ) ΑΓΧΙΑΛΟ - ΜΟΤΙΒΑ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ Δημήτριος Π. Μπενέκος	120
Ο ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΓΧΙΑΛΙΤΩΝ Γεώργιος Π. Διονυσίου	136
Η ΘΕΜΕΛΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ (30.09.1907) Γεώργιος Π. Διονυσίου	151
ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ Βίκτωρ Κ. Κοντονάτσιος	161
ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ: «ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ» Ή Ο «ΜΕΓΑΛΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ»; Δημήτριος Κ. Μπoσνάκης	172

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Χαρίλαος Β. Μερτζάνης.....	176
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ Φωτεινή Στ. Ασδεράκη	218
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΥΝΑΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΟΝ 21ο αλ.: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ Ιωάννα Ρώσση.....	235
ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	
ΠΙΝΑΚΑΣ Α ₁ / ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	48
ΠΙΝΑΚΑΣ Α ₂ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	48
ΠΙΝΑΚΑΣ Α ₃ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΑΣΚΑΛΟΙ/ΕΣ.....	48
ΠΙΝΑΚΑΣ Α ₄ / ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ	48
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₁ / ΑΥΤΟΧΘΟΝΙΑ. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΟΛΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, ΝΟΜΟΥ ΠΥΡΓΟΥ, ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ, 1900, 1910, 1926.....	72
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₂ / ΣΥΝΟΛΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΝ, 1900-1934	73
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₃ / ΣΥΝΟΛΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ, ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ, 1900-1934	75
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₄ / ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΝΟΜΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1900.....	77
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₅ / ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΝΟΜΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1900.....	77
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₆ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΕΝΤΕ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1900.....	78
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₇ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1900.....	78
ΠΙΝΑΚΑΣ Γ ₈ / ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1888-1934.....	80
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₁ / ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (% ΑΕΠ), 2002.	220
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₂ / ΣΤΟΙΧΕΙΑ Γ.Γ. ΕΣΥΕ ΑΠΟ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΠΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2/04-1/05/2005 ΣΕ 6.555 ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ ΜΕ 17.386 ΜΕΛΗ.....	220
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₃ / ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΚΑΛΥΤΕΡΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ, 2005	227
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₄ / ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	227
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₅ / ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΑΕΙ ΣΤΙΣ ΗΛΙΚΙΕΣ 55-64, 45-55, 35-44, 25-34 (%)	228
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ ₆ / ΕΕ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	231
ΠΙΝΑΚΑΣ Ζ ₁ / ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΥ ⁸ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ	238

ΠΙΝΑΚΑΣ Ζ2 / ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ..... 251

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Β₁ / ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΥΜΕΩΝ & ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΠΡΙΝ ΤΗ ΜΑΧΗ ΣΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΣΤΗΝ ΟΧΘΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΑΧΕΛΩΟΥ..... 64

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Β₂ / Η ΝΙΚΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΕΩΝ 65

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ₁ / ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1888-1934..... 69

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ₂ / ΑΥΤΟΧΘΟΝΙΑ..... 72

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ₃ / ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ, 1900-1934 74

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ₄ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΠΥΡΓΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, 1888-1934 (ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ)..... 78

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Γ₅ / ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ, 1888-1934 (ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ)..... 79

FIGURE Δ₁ / LOCALIZATION OF THE «GERENA» LOCALITY AND PALEOKASTRO 92

FIGURE Δ₂ / EARLY IRON AGE POTTERY FROM THE «GERENA» LOCALITY NEAR POMORIE 92

FIGURE Δ₃ / GREEK POTTERY AND AMPHORAE FROM THE «GERENA» LOCALITY NEAR POMORIE 93

FIGURE Δ₄ / THRACIAN HAND-MADE AND WHEEL-MADE POTTERY (5th-3rd c. B.C.) FROM THE «GERENA» LOCALITY NEAR POMORIE 93

FIGURE Δ₅ / SYMA. AN ARCHITECTURAL DETAIL FROM AN ANCIENT BUILDING IN ANCHIALO. END OF 5th c. BC. 94

FIGURE Δ₆ / THE GOLDEN JEWELS OF LESESKEPRA. THE ANCHIALO NECROPOLIS. END OF 1st c. BC. 94

FIGURE Δ₇ / TABULA XI OF THE CL. PTOLEMAIOS OF THE WESTERN PONTIC AREA 95

FIGURE Δ₈ / THE ROMAN ANCHIALO IN THE PALEOKASTRO LOCALITY 95

FIGURE Δ₉ / AN ARCHITRAVE FROM A MAUSOLEUM, 2nd-3rd c. BC. 96

FIGURE Δ₁₀ / THE POMORIE THOLOS TOMB WITH THE CENTRAL COLUMN. ROMAN PERIOD..... 96

FIGURE Δ₁₁ / THE THOLOS TOMB UNDER THE SHUSHMANETS TUMULUS NEAR SHIPKA (4th-3rd c. B.C)..... 97

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ε1 / ΤΟ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΞ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΟΚΤΑΗΧΗ ΚΑΙ ΔΙΧΟΡΗ ΤΙΜΙΩΤΕΡΑ..... 112

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ε2 / ΤΟ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΞ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΟΚΤΑΗΧΗ ΚΑΙ ΔΙΧΟΡΗ ΤΙΜΙΩΤΕΡΑ..... 117

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Συνεργάτης του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ.

Καθηγητής Βυζαντινής και Παραδοσιακής Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο Βόλου

Αξιότιμοι κύριοι, συγχαίροντάς σας για την ιδέα της διοργανώσεως ενός τόσο σημαντικού συνεδρίου για την Αγχιάλο, σας ευχαριστώ για την τιμή να συμμετάσχω σ' αυτό. Με την ευκαιρία που μου δίνετε στην παρούσα στρογγυλή τράπεζα θα αναφερθώ με συντομία σε ορισμένες πληροφορίες, τις οποίες έχει συλλέξει η έρευνα της ιστορικής μουσικολογίας σχετικά με την ψαλτική παράδοση της Αγχιάλου. Πιστεύω πως αξίζει τον κόπο να γίνει μια σύντομη μνεία, ανάμεσα στα τόσα άλλα σπουδαία που ακούστηκαν το τριήμερο με αφορμή την επετειακή αυτή συνάντηση. Έρχομαι αμέσως στο θέμα για να μην καταχραστή την υπομονή σας.

Τρεις Αγχιαλίτες μελουργοί μαρτυρούνται στις χειρόγραφες μουσικές πηγές: ο εξ Αγχιάλου Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης, ο εξ Αγχιάλου Γαβριήλ ιερομόναχος και ο εξ Αγχιάλου Γεννάδιος ιερομόναχος, με κορυφαίο και παλαιότερο τον πρώτο.

1. Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης ο εξ Αγχιάλου, β' ήμισυ ΙΣΤ' - αρχές ΙΖ' αι.

Η εποχή ακμής του μελουργού. Για να εκτιμήσει κανείς πόσο σημαντικό πρόσωπο υπήρξε για τη βυζαντινή ψαλτική παράδοση ο Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης εξ Αγχιάλου, πρέπει να έχει υπόψη του την κατάσταση της Ψαλτικής Τέχνης κατά την εποχή ακμής του. Ως γνωστόν, η τέχνη ακολουθεί τις ιστορικοπολιτικές και άλλες συνθήκες των κοινωνιών. Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική με την κυριολεκτική έννοια του όρου, δηλαδή η προ της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως Ψαλτική Τέχνη γνωρίζει τη μεγίστη ακμή της από το β' ήμισυ του ΙΓ' αι. και εντεύθεν. Στην έναρξη αυτής της περιόδου ακμάζουν οι κορυφαίοι διδάσκαλοι και μελουργοί Ιωάννης Πρωτοψάλτης ο Γλυκός, ο Ιωάννης Παπαδόπουλος ο Κουκουζέλης και Μαϊστωρ, ο Πρωτοψάλτης Ξένος Κορώνης (και οι δύο μαθητές του Γλυκέος) και άλλοι πολλοί. Στην εκπνοή της βυζαντινής αυτοκρατορίας αναδεικνύονται ο Ιωάννης Κλαδάς και ο Μανουήλ

Χρυσάφης, και οι δύο Λαμπαδάριοι του Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου (μάλιστα, ο τελευταίος ακριβώς την εποχή της Αλώσεως). Όπως, όμως, είναι ευνόητο, η πτώση της Πόλης επέφερε και την παρακμή της Ψαλτικής, ώστε επί έναν ολόκληρο αιώνα η Κωνσταντινούπολη στερείται μεγάλων μουσικών. Αυτοί καταφεύγουν σε απομακρυσμένες περιοχές, όπου, πάντως, μεταλαμπαδεύουν την τέχνη τους. Γίνονται, έτσι, αφορμή να ανθίσουν πολλές περιφερειακές ψαλτικές παραδόσεις (με κυριότερες την Κρητική, την Κυπριακή και τη Σερβική), οι οποίες, όμως, αποκλίνουν κάπως από το παλαιό κωνσταντινουπολιτικό ψαλτικό ύφος. Ακριβώς τη στιγμή αυτή (β' ήμισυ ΙΣΤ' αι.) –οριακώς, θα έλεγε κανείς– πριν όλα χαθούν, κάνει την εμφάνισή του ο σπουδαιότερος μελουργός της περιόδου, ο Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης ο εξ Αγκιάλου, που ακολουθεί και διασώζει την κύρια και παλαιά ψαλτική παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως.

Η ακριβής χρονική τοποθέτηση του μελουργού γίνεται εύκολα με βάση την ανθολόγηση των έργων του στις χειρόγραφες μουσικές πηγές. Παλαιότερες εξ αυτών είναι: ο κώδικας Παντελεήμονος 1046 του β' ημίσεος του ΙΣΤ' αι. (φ. 140β), ο κρητικής παραδόσεως κώδικας Φιλοθέου 137 των αρχών του ΙΖ' αι. (μεταξύ φ. 62α-78β – εδώ ο μελουργός χαρακτηρίζεται «νέος»), ο Δοχειαρίου 388 (αρχές ΙΖ' αι.) και ο Μεγίστης Λαύρας Ε6, του έτους 1620. Βάσει αυτών συμπεραίνεται ότι ο χρόνος ακμής του μελουργού επεκτείνεται ως τις αρχές του ΙΖ' αιώνα¹.

Μαρτυρίες για τον μελουργό. Στις περισσότερες μουσικές πηγές ο παρών μελουργός δηλώνεται ως «Κωνσταντίνος (ο) εξ Αγκιάλου»². Σε λιγότερες μαρ-

1. Για λεπτομερή ανάπτυξη του προβλήματος της χρονικής τοποθέτησης του Κωνσταντίνου, βλ. Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 68-69, όπου αντικρούονται θεωρίες κατά τις οποίες ως χρόνος ακμής του μελουργού ορίζεται ο ΙΗ' αιώνας.

2. Ενδεικτικώς σημειώνονται οι κώδικες Μεγίστης Λαύρας 468, ΙΣΤ' αι., φ. 178α-179α, Μεγίστης Λαύρας 1245, ΙΣΤ' αι., φ. 57α-58β, Ιβήρων 1096, αρχές ΙΖ' αι., Λειμώνος 258, β' τέταρτο ΙΖ' αι., φ. 51α-52α, Λειμώνος 245, 11 Ιουνίου 1649, φ. 20α-21α, 29α-31α, Merlier 2, 16 Απριλίου 1658, μεταξύ φ. 78β-85β, Ε.Β.Ε. 2980, Μάρτιος 1667, φ. 90α-91α, Ε.Β.Ε. 900, Ιούνιος 1682, μεταξύ φ. 31α-38β, 66α-75α, Μεγίστης Λαύρας 1256, έτος 1700, μεταξύ φ. 219α-224α, Ιβήρων 968, 12 Μαΐου 1724, σ. 176-177, Ε.Β.Ε. 2839, α' ήμισυ ΙΗ' αι., φ. 341α-341β, 366β-367β, Μεγίστης Λαύρας 594, 23 Ιουνίου 1733, φ. 299α-300α, 325β-326α, Αγίου Στεφάνου 52, Μάρτιος 1743, φ. 255β, Γρηγορίου 4, 4 Μαρτίου 1744, Βατοπεδίου 1436, Αύγουστος 1771, μεταξύ φ. 167α-170α, Μ.Π.Τ. 403, 8 Οκτωβρίου 1771, μεταξύ φ. 120α-123α, 140α-144β, Αγίου Παύλου 132, έτος 1774, μεταξύ σ. 502-514, 566-582, Μεγίστης Λαύρας 1024, έτος 1788, φ. 88α-89α, 188α-189α, 291α-293β, Ξηροποτάμου 309, έτος 1794, Βατοπεδίου 1434, έτος 1796, μεταξύ φ. 188α-191β, 213α-219α, Ε.Β.Ε. 2175, τέλη ΙΗ' αι., φ. 344β-345α, 401β-402α, και Δοχειαρίου 349, έτος 1804.

τυρίες μουσικών κωδίκων χαρακτηρίζεται ως Πρωτοψάλτης³ (π.χ. «Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου εξ Αγχιάλου, ήχος πλ. β', Τη αθανάτω σου κοιμήσει...»⁴), πουθενά, όμως, δεν διευκρινίζεται πώς φέρει τον τίτλο αυτό, ούτε πού υπηρέτούσε ως Πρωτοψάλτης⁵. Ως Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης ο εξ Αγχιάλου υπογράφει και ο ίδιος σε ένα πολύτιμο δίφυλλο μουσικό αυτόγραφο του, το οποίο διασώζεται συσταχμένο με άλλα σπαράγματα μουσικών χειρογράφων στον υπ' αριθμόν 48 κώδικα της Ι.Μ. Υψηλού (Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου) Λέσβου, του β' ημίσεος του ΙΣΤ' αι.. Πρόκειται για τα φ. 7α-8β, τα οποία φέρουν αναγραφή: «Τιμιωτέρα άπερ (sic) άδετα κατά την θ^η, αναποδισμός δίχορος και οκτάηχος, ποιηθείσα παρ' εμού Κωνσταντίνου α' ψάλτου εξ Αγχιάλου»⁶.

Σε μία μόνο περίπτωση, στον μουσικό κώδικα Παντελεήμονος 959, όπου καταγράφεται ένα Κράτημά του (τερετισμός), αναφέρεται ως Κωνσταντίνος Αγχιλινός⁷. Σε δύο πάλι μοναδικές περιπτώσεις ο Κωνσταντίνος χαρακτηρίζεται ζωγράφος. Στο Στιχηράριον - Μαθηματάριον Ιβήρων 978, γραμμένο περί το 1680 από τον Ιβηρίτη μοναχό Κοσμά Μακεδόνα, διαβάζουμε: «Ιδού και τα αναγκαία μαθήματα των δεσποτικών εορτών του παρόντος τόμου από την αρχήν του Σεπτεμβρίου έως τας λα' του Δεκεμβρίου» (φ. 183α), και στο φ. 186α, «Σεπτεμβρίου η', β' πους, Κωνσταντίνου Ζωγράφου εξ Αγχιάλου, ήχος πλ. α', Ευφραινέσθωσαν λαοί...»⁸, χωρίς καμία άλλη συνοδευτική πληροφορία. Ως ζωγράφος χαρακτηρίζεται και στο μουσικό κώδικα Μεγίστης Λάυρας Κ165, τον οποίο παρέδωσε ο σιμωνοπετρίτης μοναχός Νεκτάριος Σερεμέτης, μία συλλογή Απάντων του Κωνσταντίνου εξ Αγχιάλου. Εδώ, μάλιστα, μαρτυρείται και μουσικώτατος, νέος Κουκουζέλης: «Βιβλίον πάνυ θαυμαστόν και αξιέραστον εις εκείνους όπου μετέρχονται την μουσικήν επιστήμην με μεγά-

3. Αναφέρονται οι Ιβήρων 951, β' ήμισυ ΙΖ' αι., φ. 45α, Ιβήρων 991, έτος 1670, φ. 377β, Ιβήρων 980, περί το 1680, φ. 203β.

4. Μαθηματάριον Ιβήρων 991, του έτους 1670, φ. 299β, χειρόγραφο του μελουργού, διδασκάλου και σπουδαίου κωδικογράφου μουσικών χειρογράφων Κοσμά μοναχού Ιβηρίτου του Μακεδόνα.

5. Υπενθυμίζεται ότι κατά τη βυζαντινή εποχή τον τίτλο του Πρωτοψάλτου έφεραν οι οφικιάλιοι ψάλτες του Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου (των ανακτόρων), αλλά κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο ο τίτλος δόθηκε τιμητικά στους Δομεστικούς του Δεξιού Χορού Ψαλτών της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

6. Μ. Χατζηγιακουμής, 1975, σελ. 40-42, Μ. Χατζηγιακουμής, 1980, σελ. 174-175 και 84, υποσ. 73.

7. Πρόκειται για μία μουσική Ανθολογία, ολοκληρωμένη στα τέλη του ΙΖ' αι. (φ. 188α). Βλ. Στάθης, 1976, σελ. 293.

8. Στάθης, 1993, σελ. 788.

λον πόθον, συνθεμένον παρά του μουσικωτάτου κυρίου Κωνσταντίνου του εξ Αγχιάλου του νέου Κουκουζέλη και ζωγράφου... είναι δε τα πάντα συνθεμένα ωςάν εις σχήμα ολοκλήρου μαθήματος... από τε της λεγομένης Παπαδικής, του Μαθηματαρίου και Κρατηματαρίου... έρρωσθε Νεκτάριος Σερεμέτης, εξ ου και ηυξήθη μικρόν»⁹.

Δυστυχώς, άλλα στοιχεία για τη ζωή του εν λόγω μελουργού δεν επεσημάνθησαν.

Το μελοποιητικό έργο του μελουργού. Η σπουδαιότητα του Κωνσταντίνου εξ Αγχιάλου οφείλεται στο πολυάριθμο και πολύπλευρο μελοποιητικό του έργο. Μία πρώτη απόπειρα συγκεντρώσεως του έργου αυτού έκανε ο Σωφρόνιος Ευστρατιάδης¹⁰, ενώ το εγχείρημα ολοκλήρωσε ο μουσικολόγος Μανόλης Χατζηγιακουμής¹¹. Στο μελοποιητικό έργο του Κωνσταντίνου εξ Αγχιάλου συγκαταλέγονται:

- α) Ο ψαλμικός Στίχος Πολυελέου, που χαρακτηρίζεται «πάντερπνος», *Στόμα έχουσι και ου λαλήσουσι...*, σε καλοφωνικό μέλος α' ήχου¹².
- β) Η οκτάηχος και δίχορος *Τιμιωτέρα* μετά Κρατημάτων και Στίχων Καλοφωνικών, που χαρακτηρίζεται «πάνυ-έντεχνος»¹³.
- γ) Ένα Ασματικόν Τρισάγιον *Άγιος ο Θεός...* σε ήχο πλ. α', το οποίο στις πηγές πάντα συνοδεύει την ομόηχη δοξολογία τού σχεδόν συγχρόνου μελουργού Μελχισεδέκ επισκόπου Ραιδεστού.

9. Η πληροφορία δίδεται σε Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 69.

10. Βλ. Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 70.

11. Βλ. Μ. Χατζηγιακουμής, 1975, σελ. 330-331 και Χατζηγιακουμής, 1980, σελ. 30-31, 175.

12. Ο στίχος αυτός οργανικώς ανήκει στον Πολυέλαιο του Κουκουμά. Χαλδαιάκης, 2003, σελ. 717, υπος. 68.

13. «Τιμιωτέρα άπερ (sic) άδεται κατά την θ^η, αναποδισμός δίχορος και οκτάηχος, ποιηθείσα παρ' εμού Κωνσταντίνου α' ψάλτου εξ Αγχιάλου». Πρόκειται για το πλέον διαδεδομένο και αγαπητό στους κωδικογράφους έργο του Κωνσταντίνου με μεγίστη καλλιτεχνική αλλά και ιστορική αξία, διότι σώζεται το αυτόγραφο του μελουργού που την περιέχει, και επειδή κατά τον Χατζηγιακουμή (1980, σελ. 163) έχει αποτελέσει πιθανότατα το μουσικό πρότυπο όλων των μεταγενεστέρων οκτώηχων Μαθημάτων (π.χ. οκτώηχος *Τιμιωτέρα* Δαμιανού Βατοπεδινού, οκτώηχον *Θεοτόκε Παρθένε...* Πέτρου Μπερεκέτου κ.ά.). Ο Μ. Χατζηγιακουμής εξέδωσε ολόκληρο το μέλος το 2002. Στον πρώτο τόμο σχολιάζεται διεξοδικώς η σύνθεση (σελ. 36-41) και δημοσιεύεται φωτογραφία του αυτογράφου του Κωνσταντίνου, ενώ στο δεύτερο τόμο δημοσιεύεται το μουσικό κείμενο αυτής στη μεταγραφή του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας (σελ. 11-36), από το μουσικό αυτόγραφο του τελευταίου Ε.Β.Ε.-Μ.Π.Τ. 704, αρχές ΙΘ' αι., φ.210α-212β. Το έργο είναι καταγεγραμμένο και στον οικείο ψηφιακό δίσκο, όπου ερμηνεύεται από τους αγιορείτες μοναχούς Αντίπα, Αμφιλόχιο, Ιωσήφ και Φιλόθεο.

- δ) Τρία θαυμάσια, ευρύτατα διαδεδομένα Χερουβικά (Οι τα Χερουβίμ μυστικώς εικονίζοντες...) στους ήχους β', πλ. α' και πλ. δ'¹⁴.
- ε) Τρία Κοινωνικά των Κυριακών (Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών...) σε ήχο α' (τα δύο σε ήχο α' τετράφωνο).
- ς) Μαθήματα Στιχηραρίου σε μεγάλες εορτές (π.χ. Αναστάσεως ημέρα...).
- ζ) Δύο Θεοτοκία Μαθήματα (Άπας γηγενής... και Εσείσθησαν λαοί...) σε ήχο δ'.
- η) Ένα νεκρώσιμο Τρισάγιον σε ήχο πλ. β'.
- θ) Κρατήματα σε ποικίλους ήχους.

Τέλος, στο έργο του Κωνσταντίνου εξ Αγχιάλου περιλαμβάνονται καλλωπισμοί παλαιών μελοποιήσεων βυζαντινών μελουργών:

- α) Τα Θεοτοκία Μαθήματα (Εν Σιναίω τω όρει... και Ποίαν σοι επάξιον ωδήν... σε ήχο γ' του Πρωτοψάλτου Ξένου του Κορώνη).
- β) Το Κράτημα «εθνικόν το καλούμενον νάϊ μεταβληθέν εις τέχνην των φωνών ως ψάλλεται και καλλωπισθέν παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου του εξ Αγχιάλου... τεχνικόν και ωραίον» σε ήχο πλ. δ'¹⁵.

Ας μας επιτραπεί τώρα να πούμε δυο λόγια για ένα από τα τρία Χερουβικά, που παραδίδεται επ' ονόματι του Αγχιαλίτου Πρωτοψάλτου.

Ένας όχι ευκαταφρόνητος αριθμός κωδίκων των ΙΖ', ΙΗ' αι. ανθολογεί το Χερουβικό του Κωνσταντίνου σε ήχο πλ. α', συνδέοντάς το με τον Βυζαντινό μελουργό Ιωάννη Μαϊστορα τον Κουκουζέλη. Σε αρκετές περιπτώσεις παραδίδεται επ' ονόματι του Ιωάννου με τη διευκρίνιση, ότι πρόκειται για καλλωπισμό¹⁶ ή σύντμηση, την οποία πραγματοποίησε ο Κωνσταντίνος: «Έτερον Χερουβικόν Ιωάννου του μαϊστορος, σμικρυνθέν παρά Κωνσταντίνου»¹⁷. Ο κώδικας I.M. Λειμώνος 258¹⁸ καταγράφει τη μελοποίηση, αναγράφοντας με βεβαιότητα: «Έτερον Χερουβικόν, πολυώνυμον, πλην το βέβαιόν εστι του Κουκουζέλους», χωρίς άλλη ένδειξη μελουργού και χωρίς καμία αναφορά στον

14. Βλ. Κ. Καραγκούνης, σελ. 301-304.

15. Ανθολογία της Παπαδικής της συλλογής I.M. Λειμώνος Λέσβου, αριθμός χφ 245, του έτους 1649, αυτόγραφο Ιακώβου αρχιερέως Γάνου και Χώρας.

16. Μεγίστης Λαύρας 1233, ΙΖ' αι., φ. 16α-16β - Παντελεήμονος 965, μέσα ΙΖ' αι., μεταξύ φ. 48β-58β - Λειμώνος 245, 11 Ιουνίου 1649, φ. 24α-25α - Μεγίστης Λαύρας 774, ΙΗ' αι., φ. 84α-85α.

17. Μεγίστης Λαύρας 790, ΙΗ' αι., φ. 54β-55β.

18. Πρόκειται για Ανθολογία του β' τετάρτου του ΙΖ' αι., φ. 55β-56β.

Κωνσταντίνο εξ Αγχιάλου. Όμως, όσο απομακρυνόμαστε από την εποχή δράσεως του Κουκουζέλου, τόσο οι γραφείς είναι βέβαιοι, ότι ο μαϊστωρ δεν έχει καμία σχέση με το έργο. Το όνομα του Κωνσταντίνου εξ Αγχιάλου κυριαρχεί σταδιακά από τον ΙΗ' αι.. Την απάντηση στο ζητούμενο δίνουν τα υπ' αριθμούς 1 και 2 μουσικά χειρόγραφα της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, δύο πανοποιοτύποι κώδικες του γ' τετάρτου του ΙΗ' αι. και ο αθηναϊκός Ε.Β.Ε. 927, οι οποίοι παραδίδουν το Χερουβικό στο όνομα του Κωνσταντίνου με την εξής διασάφηση: «Το παρόν Χερουβικόν εύρον εις το ιδιόχειρον αυτού βιβλίον (ενν. του Κωνσταντίνου), λέγοντος Ιωάννου Κουκουζέλη» (σ. 806). Στη σύγχυση αυτή ίσως οφείλεται και ο χαρακτηρισμός του Κωνσταντίνου ως «νέου Κουκουζέλου», που αναφέρθηκε ανωτέρω, χωρίς, βεβαίως, να αποκλείεται διόλου – μάλλον, είναι πολύ πιθανόν – η τιμητική αυτή προσηγορία, να του επεδόθη ως αναγνώριση της μεγίστης καλλιτεχνικής του αξίας και της ανεκτίμητης συμβολής του για την επιβίωση της βυζαντινής ψαλτικής παραδόσεως στη μεταβυζαντινή περίοδο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΙ: ΤΟ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΞ ΑΓΧΙΑΛΟΥ
ΜΕ ΤΗΝ ΟΚΤΑΝΗΧΗ ΚΑΙ ΔΙΧΟΡΗ ΤΙΜΙΩΤΕΡΑ

2. Γαβριήλ ιερομόναχος ο εξ Αγχιάλου, τέλη ΙΣΤ' - μέσα ΙΖ' αι.

Εποχή ακμής - Μαρτυρίες. Ολίγο μεταγενέστερος από τον ανωτέρω Κωνσταντίνο Πρωτοψάλτη είναι ένα άλλος Αγχιαλίτης μουσικός, το έργο του οποίου –αν και μικρότερης εκτάσεως– έχει αξιόλογη παρουσία στις χειρόγραφες μουσικές πηγές. Πρόκειται για τον Γαβριήλ εξ Αγχιάλου, που άλλοτε φέρεται ως μοναχός και άλλοτε ως ιερομόναχος. Ο Σωφρόνιος Ευστρατιάδης ταυτίζει τον παρόντα Γαβριήλ με τον ομώνυμο γραφέα ενός μη μουσικού χειρογράφου. Πρόκειται για τον υπ' αριθμόν Suppl. 112 κώδικα της Εθνικής Βιβλιοθήκης των Παρισίων, ένα αντίγραφο του Χρονικού του Μαλαξού, στου οποίου τον κολοφώνα διαβάζουμε: «Δώρημα το υψώθεν νέει πατρός παρά φώτων, πλήμονος τυγχάνει Γαβριήλ πόνος Αγχιαλήθη. Εν σηκώ ιερών Αναστασίας τέρμα είχε: μην ελαφηβολίων, έτει αχκς' (1626), ίνδικτος θ'». Εάν είναι ένα και το αυτό πρόσωπο, ο μουσικός Γαβριήλ διετέλεσε ιερομόναχος στην Ι.Μ. Αγ. Αναστασίας της Φαρμακολυτρίας στην Θεσσαλονίκη¹⁹. Επομένως, η χρονική τοποθέτηση του Γαβριήλ στο διάστημα μεταξύ του τέλους του ΙΣΤ' και των μέσων του ΙΖ' αι. γίνεται εύκολα, βάσει του αυτογράφου του, αλλά και χωρίς αυτό, βάσει του φάσματος ανθολογήσεως των μελοποιήσεων του Γαβριήλ στις χειρόγραφες μουσικές πηγές.

Το μελοποιητικό έργο του μελουργού. Στο όνομα του Γαβριήλ ιερομονάχου του εξ Αγχιάλου σώζονται ένα Ασματοικόν Τρισάγιον σε ήχο πλ. α'²⁰, Δοχές²¹, ύμνοι της Θ. Λειτουργίας Προηγιασμένων Δώρων, Κοινωνικά, Μαθήματα του Στιχηραρίου²² και, κυρίως, το μέλος *Είη το όνομα Κυρίου ευλογημένον...* σε ήχο πλ.

19. Η πληροφορία δίδεται σε Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 50.

20. Ενδεικτικώς σημειώνονται εδώ οι κώδικες Παντελεήμονος 919, έτος 1686, χφ Κοσμά Μακεδόνοσ και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 84β – Ιβήρων 970, έτος 1686, χφ Κοσμά Μακεδόνοσ και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 99β - Σταυρονικήτα 165, μεταξύ των ετών 1665-85, χφ Κοσμά Μακεδόνοσ και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 226α - Φιλοθέου 133, τέλη ΙΖ' αι., χφ μαθητού Κοσμά Μακεδόνοσ και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 29β - Ιβήρων 987, μετά το 1731, φ. 244β. Ας διευκρινισθεί, ότι τα Ασματοικά Τρισάγια σε ήχο έσω α' και δ', τα οποία σε μερικές φέρονται υπό το όνομα του Γαβριήλ (Χατζηγιακουμής, 1975, σελ. 271), είναι μέλη του άλλου Αγχιαλίτου μελουργού, του Γενναδίου ιερομονάχου εξ Αγχιάλου, που θα παρουσιασθεί στη συνέχεια. Πρόκειται για κωδικογραφικές αβλεψίες.

21. Λειμώνος 212, γύρω στο 1600, χφ Κλήμεντος Ιερομονάχου, φ. 66β («Έτεροι Δοχαί καλωπισθεισαι παρά Γαβριήλ μοναχού του εξ Αγχιάλου») και φ. 69α («Έτεροι Δοχαί του αυτού, ψάλλονται τέσσαρα εις εν»). Βλ. Χατζηγιακουμής, 1975, σελ. 48 και 270-271.

22. Βλ. Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 51.

β', το οποίο συνοδεύεται από αναγραφές του τύπου: «Ψάλλεται εις το αντίδωρον. Κυρ Γαβριήλ (μοναχού ή ιερομονάχου) εξ Αγκιάλου, ήχος πλ. β'»²³.

Μια απλή ματιά στις χειρόγραφες μουσικές πηγές αρκεί, για να διαπιστώσει κανείς ότι το μελοποιητικό έργο του Γαβριήλ εξ Αγκιάλου διεδόθη χάρη στον Ιβηρίτη μοναχό, μελουργό και παραγωγικότατο κωδικογράφο Κοσμά Μακεδόνα και στον κύκλο των μαθητών του.

3. Γεννάδιος ιερομόναχος ο εξ Αγκιάλου, τέλη ΙΣΤ' - μέσα ΙΖ' αι.

Εποχή ακμής - Μαρτυρίες. Σύγχρονος σχεδόν με τον ανωτέρω Γαβριήλ είναι και ο επόμενος αγχιαλίτης μουσικός, ο Γεννάδιος μοναχός (ή ιερομόναχος) ο εξ Αγκιάλου. Ο μεγάλος ιστορικός της Ψαλτικής Τέχνης κατά τον ΙΘ' αι. Γεώργιος Παπαδόπουλος, στο έργο του *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής*, αναφέρει τον μελουργό ως Γεννάδιο Παλαμά εξ Αγκιάλου²⁴ και με το ίδιο επίθετο σημειώνεται στον κατάλογο των Θρακικών μουσικών των *Θρακικών*²⁵. Όμως, πολύ σωστά σημειώνει ο Σωφρόνιος Ευστρατιάδης ότι «το επίθετον «Παλαμάς» είναι άγνωστον εις τους κώδικας όπου φέρονται έργα αυτού, σημειούνται «Γενναδίου του εξ Αγκιάλου». Το επώνυμον «Παλαμάς» φέρει έτερος Θραξ μουσικός, ο εκ Μεσημβρίας Ιερομόναχος Δημήτριος ο Παλαμάς...»²⁶. Το ίδιο βεβαιώνεται και από τον ομιλούντα, έπειτα από μακρά έρευνα επί δύομισι χιλιάδων (2.500) περίπου μουσικών κωδίκων για την πραγματοποίηση διδακτορικής διατριβής.

Ο συγχρονισμός του Γενναδίου με τον προαναφερθέντα Γαβριήλ, η κοινή καταγωγή και οι κοινές ιδιότητες (του μοναχού ή του ιερομονάχου) επέφεραν μια σύγχυση στις χειρόγραφες μουσικές πηγές, με αποτέλεσμα ορισμένα μέλη να αποδίδονται πότε στον ένα και πότε στον άλλο μελουργό. Το γεγονός αυτό

23. Σημειώνονται και εδώ ενδεικτικώς οι κώδικες Δοχειαρίου 324, έτος 1686, χφ Κοσμά Μακεδόνα, μοναχού Ιβηρίτου - Ιβήρων 987, μετά το 1731, φ. 472α - Παντελεήμονος 901, έτος 1734, χφ Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 94αβ - Κουτλουμουσίου 446, έτος 1757, «χειρ Θεοκλήτου μοναχού εκ του περιφήμου Γάνου», φ. 542β - Ιβήρων 951, β' ήμισυ ΙΖ' αι., χφ Γερμανού Νέων Πατρών, φ. 103α (με τον χαρακτηρισμό για τον ήχο «νενανώ») - Δοχειαρίου 337, έτος 1764, χφ Δημητρίου Λώτου, φ. 230α - Ξηροποτάμου 307, μεταξύ των ετών 1767-1770, φ. 403α. Η μελοποίηση έχει δημοσιευθεί στη μουσική έκδοση του *Πεντηκοσταρίου* από τον Πρωτοψάλτη Γεώργιο Ε. Ραιδεστινό, 1886, σελ. 233-236). Βλ. Χατζηγιακουμής, 1975, σελ. 271.

24. Βλ. Παπαδόπουλος, 1890, σελ. ιθ'.

25. Παράρτημα Γ' τόμου, σελ. 224. Η πληροφορία από το έργο Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 51.

26. Βλ. Ευστρατιάδης, 1936, σελ. 51.

οδήγησε στην υποψία ότι πρόκειται για ένα και το αυτό πρόσωπο. Όμως, ο προαναφερθείς Κοσμάς Μακεδών σε πολλά μουσικά του αυτόγραφα ανθολογεί ταυτοχρόνως τα έργα και των δύο ανδρών²⁷, βεβαιώνοντας τοιουτοτρόπως αποτελούν δύο διαφορετικά πρόσωπα. Πάντως, ο φιλόπonos κωδικογράφος των αρχών του ΙΘ' αι. Νικηφόρος Καντουνιάρης ο Χίος, αρχιδιάκονος Αντιοχείας, σε *Κατάλογο των όσων κατά καιρούς ήκμασαν εν τη μουσική τη εκκλησιαστική, και μερικώς περί της διαθέσεως τούτων*, που παραδίδει στο αυτόγραφο του Ξηροποτάμου 318²⁸, σημειώνει τον παρόντα Γεννάδιο, αλλά δεν αναφέρει τον Γαβριήλ.

Το μελοποιητικό έργο του μελουργού. Στο όνομα του Γενναδίου ιερομονάχου του εξ Αγχιάλου παραδίδονται Ασματικά Τρισάγια στους ήχους α' ²⁹, δ' ³⁰, πλ. α' ³¹ και πλ. δ' ³², Δοχές σύντομες «εκ του δευτέρου Ψαλμού, Ίνα τι εφρύαξαν έθνη...» και «εκ του τρίτου Ψαλμού, Κύριε τι επληθύνθησαν οι θλίβοντές με...»³³, και τρία Κοινωνικά: *Ο ποιών τους αγγέλους αυτού Πνεύματα...* (της Δευτέρας, ήχος πλ. δ'), *Επεφάνη η Χάρις του Θεού...* (των Θεοφανείων, ήχος α') και *Εσημειώθη εφ' ημάς το φως του προσώπου Σου...* (του Σταυρού, ήχος α')³⁴.

27. Π.χ. Φιλοθέου 133, φ. 29β (Γαβριήλ, Ασματικόν σε ήχο πλ. α') και 38β (Γενναδίου, Ασματικόν σε ήχο α') και Ιβήρων 970, φ. 99β (Γαβριήλ, Ασματικόν σε ήχο πλ. α') και φ. 97β (Γενναδίου, Ασματικόν σε ήχο δ').

28. Ανθολογία Εξηγήσεων, γραμμένη μεταξύ των ετών 1810-1815, φ. 140α. Βλ. Στάθης, 1975, σελ. 146. Ομοίως και σε άλλα παρόμοια αυτόγραφα του Νικηφόρου.

29. Φιλοθέου 133, τέλη ΙΖ' αι., χφ μαθητού Κοσμά Μακεδόνας και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 38β.

30. Ενδεικτικώς σημειώνονται εδώ οι κώδικες Ιβήρων 970, έτος 1686, χφ Κοσμά Μακεδόνας και μοναχού Ιβηρίτου, φ. 97β - Ιβήρων 961, τέλη ΙΖ' αι. χφ μαθητού του νέου Χρυσάφου, φ. 75β - Ιβήρων 949, αρχές ΙΗ' αι., φ. 108β - Ιβήρων 987, μετά το 1731, φ. 266β - Δοχειαρίου 338, έτος 1767, χφ Δημητρίου Λώτου, φ. 161α - Αγίου Παύλου 132, έτος 1774, χφ Δημητρίου Λώτου, σ. 416.

31. Παντελεήμονος 965, μέσα ΙΖ' αι., φ. 41β - Ιβήρων 993, μέσα ΙΖ' αι., χφ Κοσμά Μακεδόνας, φ. 63α - Κουτλουμουσίου 413, αρχές ΙΗ' αι., χφ Βασιλείου εκ Σμύρνης, φ. 47β.

32. Δοχειαρίου 338, έτος 1767, χφ Δημητρίου Λώτου, φ. 161α («Έτερον του αυτού Γενναδίου, εις ήχον πλ. δ'»).

33. Ιβήρων 961, τέλη ΙΖ' αι., χφ μαθητού του νέου Χρυσάφου, φ. 13α - Ε.Β.Ε. 902, έτος 1692, φ. 51α-53β - Ιβήρων 949, αρχές ΙΗ' αι., φ. 20β - Ιβήρων 987, μετά το 1731, φ. 63α - Διονυσίου 581, μέσα ΙΗ' αι., φ. 55β - Ε.Β.Ε. 893, έτος 1747, φ. 34α-35β - Δοχειαρίου 337, έτος 1764, χφ Δημητρίου Λώτου, φ. 45β. Φωτογραφικό δείγμα δημοσίευσε ο Χατζηγιακούμης, 2002, αρ. 71. Αναλυτική περιγραφή των Στίχων των Δοχών, όπως καταγράφονται στον κώδικα της Ι.Μ. Προφήτου Ηλιού Ύδρας 597, (Παπαδική, τέλος ΙΖ' αι., χφ. μαθητού Μπαλασίου ιερέως και Νομοφύλακος της Μ.Χ.Ε., φ. 50α-53β), παραθέτει ο Χαλδαιάκης, 2005, σελ. 83-84.

34. Βλ. Μ. Χατζηγιακούμης, 1975, σελ. 272.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ε2: ΤΟ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΞ ΑΓΧΙΑΛΟΥ
ΜΕ ΤΗΝ ΟΚΤΑΗΧΗ ΚΑΙ ΔΙΧΟΡΗ ΤΙΜΙΩΤΕΡΑ

Τέλος, σημειώνουμε και μία άλλου είδους πληροφορία. Ο Γεώργιος εξ Αγχιάλου, που αναφέρεται ως μελουργός ενός Ασματικού Τρισαγίου σε ήχο δ' στο φ. 204α του προμνημονευθέντος κώδικος I.M. Προφήτου Ηλιού Ύδρας 597, είναι το ίδιο πρόσωπο με τον Γεννάδιο εξ Αγχιάλου. Όπως αποδείχθη από την ταύτιση των μελών, πρόκειται για κωδικογραφική ή κωδικολογική αβλεψία³⁸.

Η Αγχιάλος, εκεί στην εκπνοή του ΙΣΤ' και στο ροδάνθισμα του ΙΖ' αι., φαίνεται ότι υπήρξε ένα σπουδαίο κέντρο μουσικής δραστηριότητας και παιδείας. Έκτοτε, δεν μαρτυρείται κάτι ιδιαίτερο στις χειρόγραφες μουσικές πηγές. Η ιστοριοδιφική, όμως, έρευνα δεν έχει ασχοληθεί ακόμη με το ζήτημα της ψαλτικής παραδόσεως στην Αγχιάλο του ΙΗ' και του ΙΘ' αι. Μέσω αυτής ίσως συγκεντρωθούν αργότερα περισσότερα νέα και διαφωτιστικά στοιχεία.

Σήμερα, στη Νέα Αγχιάλο της Μαγνησίας την ψαλτική παράδοση διασώζει και συνεχίζει ο υπερήλικας Πρωτοψάλτης κ. Θεόδωρος Ζουμπούλης, εξέχουσα

38. Βλ. Χαλδαιάκης, 2005, σελ. 91.

φυσιογνωμία των ιεροψαλτικών αναλογιών, εφόσον διετέλεσε μαθητής των μεγάλων Πρωτοψαλτών και διδασκάλων Δημητρίου Μήτρου, του οποίου είναι άριστος μιμητής και διάδοχος, καθώς και του Κωνσταντινουπολίτου Πρωτοψάλτου και διδασκάλου Αλεξάνδρου Μαργαριτοπούλου (διετέλεσε Πρωτοψάλτης του Ι. Ναού Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, Βόλου). Επίσης, ο κ. Ζουμπούλης υπήρξε και «ακουστής» του Άρχοντος Πρωτοψάλτου της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως) Κωνσταντίνου Πρίγκου, εκ Ζαγοράς.

Βιβλιογραφία

- Ευστρατιάδης, Σωφρ., πρώην Λεοντοπόλεως (1936), *Θράκες Μουσικοί, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, 12, σελ. 46-75.
- Καραγκούνης, Κ. (2003), *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιίας* (Αθήναι, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Μελέται 7, εκδότης Γρ. Θ. Στάθης, διδακτορική διατριβή).
- Παπαδόπουλος, Γ. (1890), *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής. Και οι από των Αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι* (Αθήναι, Τυπογραφείον Κουσουλίνου και Αθανασιάδου).
- Ραιδεστινός, Γ., πρωτοψάλτης Μ.Χ.Ε. (1886), *Πεντηκοστάριον* (Κωνσταντινούπολις).
- Στάθης, Γρ. (1975), *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Άγιον Όρος - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου Όρους* (Αθήναι, τ. Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος).
- Στάθης, Γρ. (1976), *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Άγιον Όρος - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου Όρους* (Αθήναι, τ. Β', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος).
- Στάθης, Γρ. (1993), *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Άγιον Όρος - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου*

Όρους (Αθήναι, τ. Γ', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος).

Χαλδαιάκης, Αχιλ. (2003), *Ο Πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιία* (Αθήνα, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Μελέται 5, εκδότης Γρ. Θ. Στάθης, διδακτορική διατριβή).

Χαλδαιάκης, Αχιλ. (2005), *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής - Νησιωτική Ελλάς - Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των Ιερών Ναών, ως και λοιπών συλλογών της Νησιωτικής Ελλάδος* (Αθήναι, τ. Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος).

Χατζηγιακουμής, Μαν. (1975), *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, (Αθήναι, τ. Α').

Χατζηγιακουμής, Μαν. (1980), *Χειρόγραφα Εκκλησιαστικής Μουσικής (1453-1820) - Συμβολή στην Έρευνα του Νέου Ελληνισμού* (Αθήναι, Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος).

Χατζηγιακουμής, Μαν. (2002), *Μνημεία Εκκλησιαστικής Μουσικής. Σώμα Πρώτο. Οκτάηχα Μέλη και Συστήματα, Μέρος Α', (Αθήνα, τ. Α': Μέλη και Σχολιασμοί, Συνθέτες - Ερμηνευτές, τ. Β': Τα Μουσικά Κείμενα)*.

Τον Ιούλιο του 2006 με αφορμή την παρέλευση μιας εκατονταετίας από το Ολοκαύτωμα της Αγχιάλου Ανατολικής Ρωμυλίας το 1906 οργανώθηκε, υπό την αιγίδα του Δήμου Νέας Αγχιάλου, ένα επετειακό συνέδριο. Το συνέδριο αυτό είχε κοινωνικό-ιστορικό χαρακτήρα και περιέλαβε εισηγήσεις ιστορικών και κοινωνικών επιστημόνων από την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Στόχος του ήταν η κατάθεση διαφορετικών απόψεων και η ανάδειξη διαφορετικών όψεων της ζωής της πατρογονικής Αγχιάλου. Το συνέδριο περιέλαβε επίσης εισηγήσεις για τις συνθήκες και προϋποθέσεις οικονομικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής ανάπτυξης της Νέας Αγχιάλου. Τέλος, έγιναν αναφορές σε πολιτισμικά ζητήματα, τα οποία εγείρονται ως αποτέλεσμα της δραστηριότητας των Νεο-Αγχιαλιτών και της επιθυμίας τους να διατηρήσουν την μνήμη καταγωγής τους ως βάση ψυχολογικής σταθερότητας και αίσθησης του «ανήκειν».

Το νόμισμα του εξωφύλλου απεικονίζει τη Furia Sabina Tranquillina, κόρη του πραιτωριανού Τιμισθέου και σύζυγο του Ρωμαίου αυτοκράτορα Γορδιανού ΙΙΙ (238-244 μ.Χ.), και το δελφίνι (SEB TRANKVALLINA / ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ). Το νόμισμα βρέθηκε στην Αγχιάλο, χαρακτηρίζεται ως σπάνιο και βρίσκεται στην ιδιωτική συλλογή Μουσημον.

